

Alfonso di Liguori og Søren Kierkegaard

af G. SCHERZ

Den syditalienske adelsmand og biskop, Alfonso di Liguori (1696 - 1787), der purung opgav en strålende sagførerkarriere for helt at vie sig sjælesorgen for de mest forladte, er ret ukendt i Danmark og Norden, hvor vi først for et par år siden fik en kort levnedsskitse¹, som i store træk fortæller om denne kirkelærers personlige fromhedsliv, hans moral-teologiske og asketiske værker og hans ordensstiftelse, Redemptoristerne. Så meget mere undres man derfor over, at ingen ringere end Søren Kierkegaard (1813 - 1855) allerede for over hundrede år siden lod sig inspirere af Alfonsos tanker og ord².

Kierkegaard læste Alfonsos skrifter i 1849 - 50. d. v. s. i den lidelsesfyldte periode i hans liv, der fulgte ovenpå »Corsaren«s angreb på ham. Var han allerede i »Christelige Taler« (1848) stærkt optaget af etiske problemer (cfr. Hedningenes Bekymringer), så udgav han midt i 1849 »Sygdommen til Døden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse af Anti-Climacus. Udgivet af S. Kierkegaard«³. Om denne og den efterfølgende afhandling siger J. Himmelstrup: »I dette K.s dybeste skrift er der med rig psykologisk sans redegjort for fortvivelsen som en sygdom i selvet og som den egentlige synd«. I det følgende skrift »Indøvelse i Christendom. Af Anti-Climacus. Udgivet af Søren Kierkegaard«, som udkom den 25. september 1850, er der i en indtrængende fremstilling givet en kristendomsudvikling af streng karakter til »Opvækkelse og Inderliggørelse«⁴. Kierkegaards religiøse

¹ A. Reimann, *Alfonso di Liguori*. København 1954.

² Det var en forespørgsel af G. Cacciatores C. SS. R. ang. den italienske udgave: *Diario, a cura di C. Fabro*. 3. Vol. (Brescia 1948-1951) af Søren Kierkegaards Papirer I-XI. Udg. ved P. A. Heiberg, V. Kuhr og E. Thorsting (København 1909-1948), som gjorde mig opmærksom på dette forhold.

³ Søren Kierkegaard, *Samlede Værker* 1-15. Udg. v. A. B. Drachmann, J. L. Heiberg og H. O. Lange, 2. Udg. Bd. 10 (1928) 5 ff. Bd. 11 (1929) 131 ff. Bd. 12 (1929) 9 ff.

⁴ *Dansk Biografisk Leksikon* 12 (1932) 432.

opfattelse vendte sig da allerede stærkt mod de herskende kirkelige tilstande, men der var endnu nogle år til den voldsomme offentlige fejde 1854-55, som skulle lægge ham på dødslejet.

I denne periode, nærmere betegnet 1849, faldt Kierkegaard over en tysk udgave, en slagt antologi, af Alfonsos værker. Denne »Gebetbuch« er helt sammensat af kirkelærerens skrifter, både bønner og traktater gengiver hans egne ord⁵. Man finder her forkortet hans *Compendium vitae christianae*, hans *Visite* eller besøg hos det helligste sakramente og Jomfru Maria, hans skrift *Del gran mezzo della Pregbiera*, hans *Glorie di Maria* m. m., altsammen bønner og tekster, der sigter til det praktiske liv. Det var en af Alfonsos åndelige sønner, Andreas Hugues, der havde redigeret teksterne, efter i årene 1842-46 at have besørget den første tyske udgave af samtlige kirkelærerens skrifter⁶. Redemptoristerne, som Klemens Maria Hofbauer omkring århundredskiftet havde ført over Alperne, fik i 1820 officielt fodfæste i kejserriget Østrig. Som Hofbauer selv i ikke ringe grad påvirkede senromantikens ordførere, såsom Fr. og A. W. Schlegel og Zakarias Werner, således var hans ordensbrødre i århundredets første halvdel på mange måder med i kampen mod oplysnings-tidens rationalisme, bl. a. ved at oversætte og udbrede deres stifters bøger⁷. Alene den af Kierkegaard benyttede Antologi, som første gang udkom 1837 i Sittard, oplevede i resten af århundredet over 40 editioner og blev oversat til både fransk og hollandsk⁸.

Hvordan Kierkegaard havde fået fat i den alfonsianske antologi, ved vi ikke⁹, men han læste samlingen med stor interesse og med et åbent sind, som forbavser. Således er straks hans første dagbogsoptegnelse af 1849 over et

⁵ Vollständiges Betrachtungs- und Gebetbuch von dem heiligen Alphons von Liguori. Neu aus dem Italienischen übersetzt von einem Priester aus der Versammlung des allerheiligsten Erlösers. (Aachen 1840). Cfr. Søren Kierkegaards Papirer 1, 456. På eet år solgtes hele det første oplag på flere tusinde eksemplarer. Vi benyttede det 12. oplag af 1882.

⁶ Maur. de Meulemeester, Bibliographie Générale des Ecrivains Redemptoristes I-III. La Haye (Louvain, 1933-39) 1, 202 f. 2, 204 f. 3, 26 f. - A. Hugues (1808-1887), søn af en rig kalvinsk købmand i Hamburg, blev ved sit venskab med Brentano, Gørres m. fl. 1832 ført til den katolske kirke.

⁷ E. Hosp. Der heilige Klemens Maria Hofbauer (Wien 1931) 106 ff.

⁸ De Meulemeester, Bibliographie Générale 1, 26 f. 2, 204.

⁹ Netop i året 1849 kom iøvrigt de første redemptorister til Norden, fordrevet af 1848-revolutionen i Østrig. De byggede i de kommende år St. Olav kirken i Oslo (E. Hosp., Erbe des hl. Klemens Maria Hofbauer (Wien 1953) 434 ff.

stykke om afladen overraskende i sin vilje til forståelse. Han skriver: »Afladets (og Desliges) Oprindelse — dets Udartelse er jo noget Andet — var dog som alt i Middelalderen: Barnlighedens Misforstaaelse. Naar man læste den og den Bøn saa tit, fik man saa tidt og tidt Aflad (f. e. cfr. Liguori Betrachtungen und Gebetbuch Aachen 1840. p. 599. note). Men gjorde min Fader ikke lige saa med mig, da jeg var Barn, lovede mig 1 rd. for at læse en af Mynsters Prædikener højt for ham, og 4 rd., hvis jeg vilde skrive den Prædiken op, som jeg havde hørt i Kirken. Jeg gjorde det rigtignok ikke, jeg erindrer endogsaa, at jeg foreholdt ham det urigtige i at ville lokke mig paa den maade, fordi han vidste, jeg vilde gerne tjene Penge. Men Fejlen laa dog egentlig ikke hos Fader, snarere hos mig, at jeg aldrig har været Barn. I Forhold til et Barn, som jo ikke har bedre Forstand paa det Høieste, er det jo slet ikke urigtigt, man regner paa, at Barnet paa den Maade efterhaanden skal komme i de højere Forestillingers Magt, og at det saa selv i en senere Tid skal have Lejlighed til i dybere Forstand at tilegne sig dem«¹⁰.

Men endnu mere bliver man slået af Kierkegårds sympati for nogle af de vigtigste og værdifuldeste sider i S. Alfonsos ånd og produktion, som åbenbart har rørt ved beslægtede strenge i hans sind. Således forkynder Alfonso gerne »il distacco«, løsrivelsen fra verden og den stejle vej, som Gud vil have mennesket ind på ved sit gamle imperativ: »Vær hellige, fordi ogsaa jeg er hellig« (Lev. 11, 44)¹¹. Kierkegaard noterer i denne forbindelse med tilfredshed et citat, han har fundet i Gebetbuch: »Den virkelige Johannes Climacus, (Forfatteren af scala paradisi) siger: der gives kun faa Hellige, ville vi vorde hellige og salige, maae vi leve som de faae«¹². Når Kierkegaard her taler om den »virkelige« Johannes Climacus, så må det ses på baggrunden af hans eget pseudonym, Anti-Climacus, som han benyttede i de to ovenfor anførte skrifter. Han havde før anonymt benyttet navnet af den græske abbed over Sinai-klostret; dennes værk Paradis-stigen mindede ham da om, hvor langt op man kunne nå ad den tankemæssige vej; men nu taler »den opbyggelige forfatter«, som minder om en højere verden¹³ og siger: »Climacus er lavere, negter sig

¹⁰ S. K.s Papirer X 1 A 137.

¹¹ Karl Keusch, Die Aszetik des hl. Alfons Maria von Liguori im Lichte der Lehre vom geistlichen Leben in alter und neuer Zeit (Freiburg, Schweiz 1924 191 ff).

¹² Gebetbuch s. 569 og S. K.s Papirer X 1 A 151.

¹³ S. K.s Papirer X 1 A 530.

selv at være Christen. Anti-Climacus er højere, en Christen i overordentlig Grad«¹⁴. Her bør man altså lægge mærke til, at Kierkegaard sammen med Alfonso slutter sig til citatets krav om livets hellighed, om den personlige asketiske indsats ud over det almindelige. Det var det, han savnede hos Luther: »Det har derfor ogsaa bestandigt slaaget mig, om det kunde hænge rigtig sammen med, at Gud var med det Lutherske; thi overalt, hvor Gud er med, vil Fremskridtet, der gøres, være kendeligt paa, at Fordringen bliver større, Sagen vanskeligere. Derimod det Menneskelige er altid kendeligt paa, at Sagen skal gøres lettere, og Fremskridtet bestaar deri«¹⁵.

Kierkegaard ynder ogsaa den praktisk-pastorale tone, som udmærker Alfonso og gør hans skrifter netop så fremmende for kristenlivet. Alfonso ville gøre menneskene delagtige i forløsningens fylde, hans livs motto findes i dette ord: *Copiosa apud eum redemptio* (overvættes rig er Hans forløsning). Men han forlangte ogsaa menneskets medvirken. Hans pen som hans prædiken stillede praktiske religiøse krav, og såre betegnende er det svar, som en kendt neapolitansk satiriker engang gav Alfonso, der spurgte, om han så hyppigt kom til hans prædikener for måske at skrive en satire ogsaa om ham: »Hos Dem er man fri for talefloskler og kunstige perioder. Jeg lytter gerne til Dem, fordi De prædiker Kristus den Korsfæstede og ikke Dem selv«¹⁶. Kierkegaard har lagt mærke til denne praktiske, effektive forkyndelse hos Alfonso og benytter situationen til et kosteligt angreb på visse åndelige ledere: »Det Point, som Prædikeforedraget nutildags næsten altid mangler, er dette: at foranledige Tilhøreren til endnu i samme Øieblik at gjøre Anvendelse af det Sagte, og begynde derpaa, endnu i samme Øieblik at forpligte sig til en ganske bestemt Opgave. (Hos en Katholik, der forstaaer Sagen, har jeg ogsaa læst, at man aldrig bør gaee til Alters, uden at forpligte sig i et ganske bestemt Forsæt, betræffende noget ganske bestemt). Men Sagen er Præsterne leve ikke selv i det Religiøse, derfor næsten frygte de for, at deres Tale skulde frembringe den Virkning, at En endnu i dette Øieblik gjorde Alvor deraf. Det er med Præsterne, som hvis En, der selv stod paa Landjorden og underviste i Svømning: han tør ikke lade det komme til den Afgørelse, ja han vilde blive angst

¹⁴ S. K.s Samlede værker 15, 524 f. 536.

¹⁵ S. K.s Papirer XI I A 134.

¹⁶ A. Pichler: Den heilige Alfons von Liguori. Ein Charakterbild. (Regensburg 1922).

og bange, om en af Tilhørerne gjorde Alvor af det, og sprang i Vandet, thi Svømmelæreren (Præsten) vilde i saa Fald ikke engang vide at hjælpe ham, saa fortunlet vilde Svømmelæreren blive ved dette syn, at En *virkelig* sprang i Vandet. Med 1000 saadane Svømmelærere skal et Land komme vidt i Christendom«¹⁷.

Kierkegaard havde også et blik for det religiøs-kunstneriske hos Alfonso. Alois Pichler, måske den bedste interpret af kirkelærerens psyke¹⁸, taler et sted om det, han kalder Alfonsos »Lebensstimmung«. Den unge adelsmand var ifølge sin kunstneriske begavelse i høj grad modtagelig for Neapels skønhed. Den kan virke enerverende og sløvende på folk, der lader sig overvinde og beherske af den, men han overvandt den og gjorde den til himlens tjenerinde. Den fortryllende dejlighed var for ham en afglans af den himmelske herlighed. Hans forkyndelse bliver til digtning af vidunderlig varme, med folkesangens fantasi og udtryk. Denne alfonsianske religiøse digtning tog Kierkegaard om hjertet, da han mødte den i nogle vers, skrevet til en korsvejsandagt. Han udbryder¹⁹: »Det er et deiligt Vers, med hvilket hver Station i den saakaldte Kreuzweg-Andacht af A. Liguori (p. 654 og fl.) ender:

Süsser Jesus, um zu sterben,
Gehst Du hin, aus Lieb zu mir;
Um das Leben zu erwerben,
Lass mich sterben, Herr! mit Dir.

og derpaa forandret fra Korsvejens 12te Station:

Süsser Jesus, schon gestorben
Bist du nun, aus Lieb zur mir:
Hast das Leben mir erworben,
Ach lass sterben mich mit Dir«.

Der findes ellers vist ingen vers i »Papirer«nes 20 bind, heller ikke f. eks. af Angelus Silesius, hvis tankedybe og inderlige digte Kierkegaard havde i sit

¹⁷ S. K.s Papirer X I A 185.

¹⁸ Pichler 300 ff.

¹⁹ S. K.s Papirer X I A 352.

bibliotek; men disse Alfonsos ord fra Kristi korsvej har gjort så dybt indtryk på vor æstet, at han kommer andetsteds tilbage til dem. I serien B, d. v. s. de optegnelser, der bringer hans bemærkninger i forbindelse med hans forfatter-skab, ser man, at Kierkegaard i tiden 1849-51 syslede med en bog, som under titelen »Lidelseshistorien« skulle bringe hans »Christelige Taler«. Indledningen skulle bl. a. påvise Kristi lidelses værd for alle mennesker, og forfatteren agter da at tage Alfonsos vers med²⁰.

Foruden disse sine direkte notater, som Kierkegaard til sin Alfonso-læsning har gjort, kender vi også de steder i »Gebetbuch«, som han har forsynet med lodrette streger, d. v. s., han har læst dem,, og han syntes åbenbart godt om disse tanker²¹. Det siger ikke så lidt, Kierkegaard har jo iøvrigt ikke fordybet sig altfor meget i katolsk litteratur. Af kirkefædrene f. eks. havde han ganske vist en St. Augustinus udgave og St. Bernhards værker stående på sine boghylder, men de blev næppe meget benyttede²². De citater af St. Bernhard, som han nævner i papirerne, er således næsten allesammen fra en samtidig biografi, han dengang læste²³.

En af de første streger i Gebetbuch gælder den evighedslængsel, som den Hl. Theresia af Avila udtrykker med det paradoksale: »Jeg dør, fordi jeg ikke kan dø!« Over dette ord har Skt. Alfonso også skrevet et digt²⁴, hvad Kierkegaard næppe vidste, men det har altså gjort samme dybe indtryk på begge mænd. En hel række af indstregede afsnit omhandler muligheden om frelse og fortabelse, om død og helvede, og Kierkegaard føler sig åbenbart tiltalt af forfatterens resolute vilje til at undgå synden og tjene Gud. Det er den katolsk-kristne livsførelse, som interesserer læseren hos forfatteren, det er eksercitiетankerne²⁵.

Ret interessant er Kierkegaards glæde over forfatterens mange citater. Alfonso har i sine skrifter samlet en rig høst af læsning og lærdoms frugter. Hans sejge hukommelse ophobede en fylde af fyndord og eksempler til indprentning af de sandheder, han forkyndte. Nogle af de indstregede passus i

²⁰ S. K.s Papirer X 1 A 238.

²¹ S. K.s Papirer X 6 C 1-21.

²² H. Roos, Søren Kierkegaard og Katolicismen (København 1952) 10 ff. 52 ff.

²³ S. K.s Papirer X 2 270 X 3 387, 393, 413.

²⁴ A. Pichler, Gottesminne. Dem heiligen Alphonsus nachgedichtet (Münster 1904) 118 f.

²⁵ S. K.s Papirer X 6 C 2-7, henholdsvis til side 313, 328, 332, 335, 346, og 356.

antologien viser, at han herigennem også formidlede nogle vægtige ord til Kierkegaard²⁶, således af Skt. Augustin, som han i og for sig kunne have læst i sin egen Augustinus udgave.

Den italienske kirkelærer så i nogle kristologiske andagter, som han både praktiserede og anbefalede meget, et godt middel til en praktisk Kristi Efterfølgelse²⁷. Kierkegaard synes at forstå ham. Nu lægger den danske tænker ganske vist lidt for meget i ordet »efterfølgelse«, således når han synes at gøre sandhedserkendelsen betinget af sandhedspraksis²⁸. Men denne spekulative overdrivelse forhindrer ham ikke i at slutte sig til bogens varme betragtning af Kristi liv og billede, når Alfonso f. eks. ligesom Frans af Assisi samler store og små omkring krybben og Jesusbarnet. Kierkegaard sætter sin streg ved ordene fra en Juleandagt, en betragtning om Jesusbarnets søvn, som munder ud i en opfordring til betragteren: » - - Denne søvn, som Gud sender de sjæle, der elsker ham, består i, at man — ifølge den hellige Basilius — helt ud »glemmer alt«, den finder sted, når sjælen ikke længer sysler med det jordiske«. Også afsnittene om Kristi lidelse fremhæver Kierkegaard med grebet sind. Alfonso kalder Kalvariaberget den kristne kærligheds højskole og siger: »Dette skuespil vil altid være betragtningsemnet for helgener«²⁹. Det er sikkert en lignende tankegang, som fik Kierkegaard til at sætte streg ved et sted, som i Kristi lidelses navn opfordrer til kærlighed til Gud.

Alfonso er i hele den katolske verden kendt for sin andagt til altrets sakramente; han vidste, hvilken indflydelse Kristi tilstedeværelse i tabernaklet og på offeraltret har haft på kirkens liv og søgte selv at udbrede den eukaristiske andagt ved sine *Visite*³⁰. Kierkegaard påskønner dette, ligesom han også uden kritik lægger mærke til Alfonsos andagt til Herrens moder Maria. Kirkelærerens mariologiske hovedværk »Glorie di Maria«, som fandtes i Kierkegaards bibliotek, og mange af hans trykte og talte ord har jo i ikke ringe grad præget nutidens Mariakult i henhold til hans løsen: *Per Mariam ad Jesum*, Ved Maria til Jesus³¹.

²⁶ S. 362, 374 og 390.

²⁷ Keusch 288 ff.

²⁸ H. Roos 43 ff.

²⁹ Keusch 288 f.

³⁰ Keusch 289 ff.

³¹ Keusch 293 ff.

Alt i alt må sådanne steder efterlade det indtryk, at Kierkegaard har læst denne anatologi med stor sympati. Vil man vurdere denne ligefrem så varme forståelse rigtigt, må man huske, at Alfonso af Liguori i tidens løb adskillige gange er blevet misforstået. Ikke alle har haft et så frit og uhildet syn på ham, som idehistorikeren J. Lortz i vor tid, der erkendte hans indflydelse på det 19. århundredes religiøse fornyelse, forberedt af mænd og kredse, som midt i fornuftdyrkelsen bevarede både stærk troskab mod kirken og sand og hjertelig fromhed, og på den anden side i modsætningen til ufrugtbar scholasticisme energisk søgte forbindelse med tidens kulturstrømninger og videnskabelige rørelse³². Den berømte danske teolog derimod slutter sig henover konfessionelle og nationale modsætninger, som Alfonsos skikkelse utvivlsomt frembød for ham, sympatisk og fordomsfrit til noget af det væsentligste og værdifuldeste i italienerens tanker og følelser.

Omvendt fører denne interesse for Alfonso samtidig til en dybere forståelse af Kierkegaard selv og hans forhold til den katolske kirke, især i denne hans periode af selvfordybelse og inderliggørelse, hvor han netop i 1849 som motto for »Sygdommen til Døden« vælger et vers, som bønfaller om den sande visdoms gave:

Herr! gib uns blöde Augen
für Dinge, die nichts taugen,
und Augen voller Klarheit
in alle deine Wahrheit.³³

I denne periode træder som sagt spekulationen hos Kierkegaard stærkt tilbage for det praktiske religiøse liv. Han skriver i forordet til ovennævnte skrift: »Christeligt bør nemlig Alt Alt tjene til Opbyggelse. Den Art Videnskabelighed, som ikke tilsidst er opbyggelig, er netop derved ukristelig. Alt Christeligt maa i Fremstillingen have Lighed med en Læges Foredrag ved Sygesengen, om end kun den Lægekyndige forstaaer det, bør dog aldrig glemmes, at det er ved Sygesengen«³⁴. Ad denne vej kom han også den katolske kirke nær-

³² Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung, 16. Aufl. Münster 1950. D. 343, 361.

³³ S. Kierkegaard, Samlede værker 11 (1929) 132.

³⁴ Ibid. 133.

mere. Uden at være altfor optaget af den dogmatisk-spekulative modsætning mellem katolsk og protestantisk, var han derimod dybt imponeret af katolsk stræben efter hellighed i modsætning til religiøs lunkenhed og verdslighed.

Man har beklaget, at Kierkegaard fra først af og i sin tiltagende sympati for katolske værdier ikke stiftede bekendtskab med store katolske tænkere, som f. eks. Thomas af Akvin³⁵. Men hvem siger, at han ad denne mere spekulative vej overhovedet kunne nærme sig den katolske kirke? Han var dog som tænker ligefrem bevidst og villet ensidig. Så tidligt som i 1835, kun 22 år gammel, fastlægger den unge student sig på sin subjektive linie, samtidig med at han lægger hovedvægten på livet: »Det, der egentlig mangler mig, er at komme paa det rene med mig selv om, hvad jeg skal gøre, ikke om hvad jeg skal erkjende . . . det gjælder at finde den Idee, for hvilken jeg vil leve og dø. Og hvad nyttede det mig dertil, om jeg udfandt en saakaldet objektiv sandhed?«³⁶ Derimod var Kierkegaard tilgængelig for katolske ord og tanker om praktisk livsførelse, om pastorale og asketiske emner. Selv et flygtigt blik på de katolske citater, som findes i »Papirerne« af kirkefædrene, Sct. Bernhard, Fénelon, Thomas af Kempis, for ikke at tale om hans interesse for Abraham og S. Clara, bekræfter det³⁷. Og den personlige helliggørelse er jo også en hovedvej til ægte kristendom og til at bedømme dens værd, så sandt som Christi ord gjælder: »På deres frugter skal I kende dem«³⁸.

Her falder ligheden og forskellen mellem Kierkegaard og en anden stor københavner i øjnene. Jeg mener Niels Stensen, der ligeledes ad hellighedens vej kom den katolske kirke nærmere. Vi ved om hans fromhedsliv i studenterårene^{38a}. Vi har hans vidnesbyrd om, at en Jesuit i Köln, som mindede ham om den katolske kirkes »bekendere, blodvidner, jomfruer, i cølibat levende, fattige, missionærer og talløse andre eksempler på et sandt kristent liv«, gjorde ikke ringe indtryk på ham³⁹. I sit brev »De propria conversione« skriver Stensen også, at han blev dybt grebet

³⁵ S. K.s Papirer X 3 386, X 5 142. Roos l. c. s. 16.

³⁶ S. K.s Papirer I, s. 45. O. Pedersen, Fra Kierkegaard til Sartre (København 1957) 44, 115.
- Dansk Biograf. Lexicon 12, 423.

³⁷ S. K.s Papirer VIII 2 312 ff.

³⁸ Matth. 7.20.

^{38a} Joseph Aegypti Prorex descriptus, Cfr. N. Stenonis Epistolae. Ed. G. Scherz. (Hafniae 1952) 108. 354.

³⁹ N. Stenonis Opera theologica, 1 - 2. Ed. K. Larsen et G. Scherz, (Hafniae 1941) 1, 190.

af nogle katolske venners liv i Florens, »som hverken filosoferne lover mage til eller han havde iagtaget hos venner i andre religionssamfund«⁴⁰. Også han beklagede, at Luthers reformation vendte sig mod den kristne og kirkelige disciplin⁴¹, og man finder en med Kierkegaards »korrektiv« beslægtet tanke i Stensens »Scrutinium reformatorum«, hvor forfatteren godtgør, at moralens reformatorer i kirken har været af Gud, medens troens reformatorer ikke har været af Gud⁴². Og Stensens pastorale Skrift »Parochorum hoc age«, som begynder med et tilbageblik på oldkirkens religiøse liv, og som hjælpeskoppen havde tiltænkt præsterne i Münsterstiftet, ville Kierkegaard med glæde have skrevet under på⁴³.

Niels Stensen lod sig ganske vist ikke nøjes med at konstatere katolsk hellighed, men benyttede den som anledning til, for i løbet af kort tid at studere og komme til afgørende klarhed om problemet »katolsk-protestantisk«, ad historisk vej først, og ad teologisk vej siden, ved at undersøge skrift- og kirkeproblemet. Men helligheden var det motiv, som greb den dybt fromme unge lutheraner og på eksakt erfaring byggende naturforsker allerførst og mest, og prægede omsider hans eget liv i de sidste år. A. D. Jørgensen har forstået dette og affærdiger derfor Leibniz' kritik af Stensen som en »mådelig teolog« med at konstatere: »I det rent religiøse sjæleliv og det deraf følgende blik på det kristelige menighedsliv måtte selvfølgelig Steno være den noget forstandstørre, om end i eminent betydning intelligente filosof langt overlegen«⁴⁴.

I det rent religiøse sjæleliv lå også Kierkegaards styrke og lod ham forstå den kristne askeses og helligheds betydning i den katolske kirke og i det ægte og dybe kristenliv, som han mødte hos *doctor zelantissimus*, den nidkære kirkelærer Alfonso di Liguori.

⁴⁰ Ibid. 126 f.

⁴¹ Ibid. 285.

⁴² Ibid 105 ff.

⁴³ N. Stenonis Opera theologica 2, 12 ff.

⁴⁴ Niels Stensen. 2. udg. ved G. Scherz (København 1958) 217.